

PÁRTFOGÓ FELÜGYELET

Egy országos ügyészégi vizsgálat tanulságai

A pártfogó felügyelet, mint a visszaesés megakadályozását elősegíteni hivatott büntetőjogi intézkedés (Btk. 70. § (1) bek. 7. pont, 82. §), a hatálya alatt álló állampolgárra *kötelező magatartási szabályokat is* jelent, bizonyos jogkorlátozást, amelyet természetesen csak bíróság alkalmazhat. Úgy kell viszont végrehajtani, hogy egyben „*segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéshez, az ehhez szükséges szociális feltételek megereméséhez.*” (Bv. tvr.¹ 92. § (1) bek.) Ezen a ponton kapcsolódik az utógondozáshoz, amely viszont *nem büntetőjogi intézkedés*, az utógondozottat nem terhelik olyan külön korlátozó magatartási szabályok, amelyek betartását ellenőrzik és megsértésüket szankcionálják. *Az utógondozás csak segítségnyújtást jelent a társadalmi beilleszkedéshez, alapvető szabályai nem is a Btk.-ban, hanem a Bv. tvr.-ben nyertek megfogalmazást, hiszen a büntetés végrehajtását követi, ahhoz kapcsolódik szorosan. Szervezeti szempontból van a két intézménynek közös vonása, mégpedig az, hogy mindegyik végrehajtását a hivatásos pártfogók végzik.*

A pártfogó felügyelet elrendelésének akkor van helye, ha a feltételek szabadság, illetve a próbaidő eredményes elteltéhez az elkövető rendszeres figyelemmel kísérése szükséges (Btk. 82. § (1) bek.). Ezen túlmenően a bíróság kivételesen pártfogó felügyelet alá helyezheti azt az elítéltet is, aki a szabadságvesztést kitöltötte, de újabb bűncselekmény elkövetésének megelőzése és a társadalomba való beilleszkedés érdekében irányításra és ellenőrzésre van szüksége.

A pártfogó felügyelet hatálya alatt állók száma a hatályos Btk. életbelépésétől kezdve évről évre emelkedett egészen 1989-ig, attól kezdődően viszont csökkent.

Az utóbbi években a *próbára bocsátott pártfogottak száma is csökkent*. Egyébként a felnőttkorúak próbára bocsátását hazánkban az 1978. évi IV. törvény, a Btk. tette első ízben lehetővé, s ezzel igen széles körű rugalmas lehetőséget, eszközt adott a jogalkalmazásnak a kellően egyéniesített, differenciált döntések meghozatalához. A próbára bocsátás intézménye a világon a XIX. század utolsó negyedében fejlődött ki. *Az ún. angol-amerikai rendszernél* a bíróság az ítélelethozatalt felfüggesztette és a terheltet megfelelő felügyelet mellett próbára bocsátotta, ha reményt látott arra, hogy megjavul, a társadalom hasznos tagjává válik. *Az ún. belga-francia rendszer* a kiszabott büntetés végrehajtásának felfüggesztésén alapult. A próbára bocsátás eredményes jogintézménynek bizonyult, viszonylag kevés azoknak az eseteknek a száma, ahol a próbára bocsátást a próbaidő alatt elkövetett újabb bűncselekmény miatt meg kellett szüntetni.

Számok és arányok

Arra, hogy az elítéltek jelentős részének a visszailleszkedés érdekében irányításra és ellenőrzésre van szüksége, mert bizonyos elkövetők csak így tarthatók vissza újabb bűncselekmény elkövetésétől, már az ókorban rájöttek. Magyarországon az 1975. évi 20. számú tvr. egységes irányítás alatt működő hivatásos pártfogói szervezetet hozott

létre. Ez jelentette az 1978. évi IV. törvény 82. §-ában szabályozott pártfogó felügyelet közvetlen előzményét.

A szabadságvesztés-büntetésből szabadultak kb. 25%-a került összességében többéves átlagban pártfogó felügyelet alá. A fiatalabb korosztályhoz tartozók között jóval magasabb az arány (a feltételesen szabadultak 90%-a, a büntetésüket kitöltve szabadulók 53%-a), ami azzal magyarázható, hogy a 18 éven aluli feltételesen szabadságra bocsátott elítélt pártfogó felügyeletét a Btk. 119. §-a értelmében kötelező elrendelni, a 18—21 év közöttiek esetében pedig gyakori a rossz családi háttér, magas az állami gondozottak száma. A legalacsonyabb volt a pártfogó felügyelet alá helyezés a fogházbüntetésüket kitöltve szabadultak körében (0,6%). A szigorúbb fokozatú szabadságvesztésből szabadultak nagyobb arányban kerültek pártfogó felügyelet alá (60—70%).² A hosszabb ideig fogva tartott személynek a szabadulása után fokozottabb támogatásra és ellenőrzésre van szüksége. A Btk. 72. § (4) bekezdése és a Btk. 89. § (6) bekezdése esetén a pártfogó felügyelet elrendelése az ítéletet hozó bíróság feladata, a Btk. 48. § (3) bekezdés, és a Bv. tvr. 93. § alapján pedig a bv. bíró feladata.

A pártfogó felügyeletet a megyei (fővárosi) bíróságok büntetés-végrehajtási csoportjain dolgozó hivatásos pártfogók hajtják végre. Feladatukat társadalmi pártfogók közreműködésével látják el. A hivatásos pártfogók a pártfogoltakat az egyes megyékben eltérő időközönként ellenőrzik, a szükség szerinti eseteket figyelmen kívül hagyva. Előfordult olyan eset is, hogy 7 hónap eltelt minden ellenőrzés nélkül és a pártfogoltak társadalmi pártfogója sem volt. A hivatásos pártfogó részéről egyes ügyekben túlzott engedékenység volt tapasztalható a magatartási szabályok megszegésének észlelése alkalmával. A pártfogói intézkedés elmaradása a pártfogoltat egyes esetekben a magatartási szabályok súlyos megszegésére inspirálta, amely viszont szinte okszerűen vezetett újabb bűncselekmény elkövetéséhez. Egyes megyékben a hivatásos pártfogók nem élnek még kellően azzal a lehetőséggel, hogy bizonyos esetekben akár a rendőrség segítségét is igénybe vehetik. Van, ahol a lakóhelyen szinte semmiféle ellenőrzés nincs. Közbevetőleg azonban meg kell jegyezni, hogy amikor e tényeket rögzítjük, nem szabad megfeledkezni a hivatásos pártfogók azon leterheléséről sem, amelyet a javító-nevelő munka végrehajtása jelentett az utóbbi évekig. Az év utolsó napján 1989-ben 2686 fő, 1990-ben 555 fő, 1991-ben 284 fő töltötte javító-nevelő munka büntetését.

A munkalehetőség egyre kevesebb lett, ami több esetben lehetetlenné teszi a Bv. tvr. 96. §. b) pont megvalósítását: „a pártfogolt köteles ... amennyiben munkaképes — a jogszabályban meghatározott kivétellel, munkaviszonyban állni vagy egyéb kereső foglalkozást folytatni”. Erre, de az ellenőrzések lazulására is visszavezethető, hogy a szankció alkalmazására irányuló pártfogói előterjesztések száma a feltételes szabadságon lévő pártfogoltak ügyeiben — azonos időszakokat figyelembe véve — az idén az 1990. évnek húszad része, az 1991. évnek 1/5 része, a próbára bocsátott pártfogoltak ügyeiben az 1990. évnek egyharmad része, az 1991. évnek 70%-a, felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt pártfogoltak ügyeiben pedig az 1990. évnek egyharmad része.

Szankciók alkalmazására az ügyészség tesz indítványt az első kategóriánál a bv. bíróhoz, az utóbbi két kategóriánál pedig az első fokon eljáró bírósághoz, miután gondosan megvizsgálja a magatartási szabályszegés tényét, súlyosságát, bizonyítottságát. Olvashattunk (Rendészeti Szemle) olyan véleményekről — feltételezhetően elírás volt

PÁRTFOGÁS - UTÓGONDOZÁS

PÁRTFOGÓ FELÜGYELET HATÁLYA ALATT ÁLLÓK AZ ÉV UTOLSÓ NAPJÁN

Megye:	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Főváros	450	836	1215	1133	1155	1292	1049	1280	1071	1461	1340	1147	678	486
Baranya	63	194	345	364	396	284	374	354	397	381	364	294	171	117
Bács	107	254	413	489	440	442	506	448	535	561	556	423	200	195
Békés	45	118	181	163	180	205	207	227	251	254	144	244	134	111
Borsod	117	364	457	569	399	589	316	908	932	793	714	684	258	243
Csongrád	126	243	303	310	295	292	387	434	434	429	408	265	142	95
Fejér	88	184	305	324	335	297	358	367	312	297	339	342	207	87
Győr	42	104	165	185	189	235	276	268	316	317	274	281	146	129
Hajdú	77	177	416	376	364	379	449	432	440	483	1091	562	289	193
Heves	41	118	289	152	150	155	163	201	226	238	219	124	88	83
Komárom	62	114	171	147	168	209	221	264	272	205	192	378	141	120
Nógrád	30	88	135	156	156	223	152	221	120	148	148	188	137	139
Pest	221	386	690	646	690	702	693	672	745	804	670	170	34	43
Somogy	60	148	230	214	259	296	305	277	324	321	343	504	303	197
Szabolcs	86	242	402	415	452	509	566	584	700	640	584	311	155	127
Szolnok	68	175	243	232	222	276	326	303	400	444	863	462	222	172
Tolna	32	68	141	118	128	141	145	481	228	167	153	152	89	46
Vas	31	74	124	149	162	172	194	178	207	207	234	249	122	65
Veszprém	59	146	231	201	214	246	292	327	300	336	232	258	206	125
Zala	43	123	289	228	229	343	263	234	252	266	243	145	139	172
Összesen:	1846	4156	6745	6571	6573	7287	7242	8460	8462	8752	9111	7183	3861	2945

— amely az ügyészséget ki akarta volna kapcsolni az indítványtétel lehetőségéből. Mindenesetre egyedi vélemény volt, a törvényességi garancia leépítésére, a jogállamiság követelményeinek gyengítésére irányult, a személyi kultusz módszerét javasolta (minden egy kézben, a bíróságéban, ő rendelje el, hajtsa végre, változtathassa át szabadságvesztésre állami jogorvoslat nélkül). Ha egyedi megnyilvánulás is, de irányát tekintve a törvényességre nem veszélytelen, ezért említést érdemel, de nem többet.

Ehelyütt jegyzem meg, hogy a megyei bíróságok 90%-a felismerve igazságszolgáltató és nem végrehajtói rendeltetését, helyeselhetően szabadulni szeretne a nem bírói feladatoktól, funkcióktól.

1992. január 1-jén pártfogó felügyelet alatt állók megoszlása a következő volt: 815 feltételes szabadságra bocsátott, 1198 próbára bocsátott, 701 felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt. A büntetésüket kitöltött pártfogó felügyelet alatt állók száma 231 volt. A gyakorlat szerint, ha két különböző határozattal elrendelt pártfogó felügyelet hatálya alatt álló személy oly mértékben szegi meg a magatartási szabályokat, hogy emiatt helye lehet mindkét pártfogó felügyelet megszüntetésének, mint súlyos magatartási szabályszegéshez fűződő joghátránynak, arra az illetékes ügyésznek meg kell tennie az indítványt.³ A kétszeres szankciót a Btk. nem zárja ki.

A pártfogó felügyelet intézménye — jelenlegi mostoha körülményei ellenére is — tud eredményeket felmutatni. Ezért mindenképpen szükséges a hálózat megerősítése és továbbfejlesztése. A Bv. tvr-t módosító törvényjavaslat már a rendőrség mellett a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, a karitatív és öntevékeny szervezetek közreműködését tartalmazza. A javaslat kiegészíti a Bv. tvr. 95. § (2) bekezdését egy d) ponttal, amely arról szól, hogy *a hivatásos pártfogó a pártfogó felügyelet alá helyezett magatartási szabályainak meghatározása és a bíróság döntésének megvalósítása érdekében környezet tanulmányt készít.* A munkaerő iránti kereslet helyzetére tekintettel arra is utal, hogy az elítélt „a lehetőségekhez képest” köteles munkába állni vagy egyéb kereső foglalkozást folytatni. A lehetőségek az adott terület munkaerő-helyzetétől és a pártfogolt képzettségétől, fizikai adottságaitól függnék, amire közelebbi meghatározást nem lehet adni. A munkaerő iránti kereslet csökkenése miatt nem célszerű annak elrendelése, hogy a pártfogolt munkabérének a levonások után fennmaradó hányadát, de legfeljebb 50%-át hivatásos pártfogó kezelje. Adminisztratív terhet jelent, nehezen ellenőrizhető, a társadalomba beilleszkedést elősegítő szerepe is elhanyagolható. Ellenőrizhetetlensége miatt nem vált be az az előírás sem, hogy a pártfogolt meghatározott személyekkel ne tartson kapcsolatot. Mindezekért az okokért a javaslat a Bv. tvr. 97. § (2) bekezdésének b), f) és h) pontját elhagyja. Ugyanakkor viszont felveszi, hogy a bíróság kötelezze a pártfogoltat: a vele egyetértésben meghatározott gyógykezelésnek vagy gyógyító eljárásnak alávetse magát. A pártfogolt egyetértésének a kiemelése azért indokolt, mert ez a magatartási szabály nem jelenthet kényszergyógyítást.

A fiatalkorúak felügyelete

A Btk. hatályos rendelkezései szerint a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetésre ítélt, a próbára bocsátott, a javítóintézetből ideiglenesen elbocsátott, valamint a szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorú a felfüggesztés és próbára

bocsátás, valamint az ideiglenes elbocsátás és feltételes szabadságra bocsátás tartama alatt kötelező pártfogó felügyelet alatt áll, amelyet a gyermek- és ifjúságvédő intézetnél alkalmazott pártfogó felügyelők gyakorolnak. A tapasztalatok szerint a közreműködők közül a legkevésbé hatékonyak és időszerűek a *gyámhatóságok tevékenysége* véleményezhető. „Az intézményrendszer, de elsősorban a gyámhatóságok tevékenységében tapasztalt funkciózavar a pártfogó felügyelet szabályozásának átalakítását, egyszerűsített szükségzerű egyszerűsítését indokolja. Ehhez a jelenleg hatályos egész joganyag korszerűsítése is szükséges, a formális és egyben szükségtelen elemek kiiktatásával, s ezáltal a jelenleginél egyszerűbb és gyorsabb eljárás biztosításával.”⁴ Vabrik László szerint az e feladatok ellátására hivatott államigazgatási, oktatási, ifjúságvédelmi és szociálpolitikai intézményhálózat főként szervezetlensége, helyenkénti zétésettsége miatt e feladatokkal képtelen megbirkózni.

A hatályos szabályozásnak az a módja, hogy a fiatalok pártfogó felügyeletének az általánostól eltérő szabályait alacsonyabb szintű szabályozására utalja, nem felel meg a törvényesség követelményeinek. Ezen is változtat a javaslat.

Az utógondozás vázlatos története

Az utógondozás igénye történetileg messze megelőzte jogintézményként való megalkotását. Az elítéltek gondozására a 325-ben tartott niceai zsinat egy külön szervezetet létesített, *Hocutratores Pauperum* néven.⁵ Hasonlóképpen már az ókorban a karthágói püspök a diakónusok kötelességévé tette, hogy viseljék gondját az elítélteknek.⁶ A XVIII. század végétől megindult börtönreformálási mozgalom eredményeképpen ismét egyik fontos kérdéssé lép elő. *John Howard* nem csupán a börtönállapotok gyökeres javításáért szállt síkra, hanem törvényjavaslatot is nyújtott be az „elbocsátott elítéltek gondozásáról.” Az utógondozás, az ún. patronázsügy további felkarolói (elsősorban *Mary Carpenter* és a „börtönök angyala”, *Elizabeth Fry*) további jótékony egyesületeket és intézményeket hoztak létre. Az utógondozás terén jó példát mutatott az 1826-ban alapított *Rajna-Vesztfáliai Börtönügyi Társaság*, amelyet a szabaduló elítéltek segítségével hozott létre. *Liedner*. Mintaszerűen szervezte az utógondozás ügyét Belgium, ahol már 1850-ben, 1870-ben, majd 1891-ben külön törvényt alkottak a gyermekvédő és rabsegélyező egyesületek támogatásáról. Teljes kibontakozása és megerősödése az angol progresszív börtönrendszer végleges kialakulásával vált lehetővé. Az utógondozás először Angliában lett nem csupán társadalmi, hanem állami feladat, és Észak-Amerika teremtette meg a börtönügyi és utógondozási patronázmunka nemzetközi fejlesztésének és elősegítésének modern eszközeül a *Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus* intézményét.

Az utógondozással kapcsolatban *Eötvös József* már 1838-ban kifejtette, hogy „csak ha a büntető társaság mellett egy másik áll, mely a süllyedt szerencsétlen magához felemelni igyekszik, csak ha a rendes tömlöci kormányt egyes polgárok segítik, részint a lekipásztort felváltva, vizsgálatással közelítve a rabokhoz, részint oktarva őket, vagy kiszabadulásuk után jövő jólétekről gondoskodna, csak akkor remélhetni mindezen instinúciók sikerét.”⁷

Deák Ferencnek és társainak európai színvonalú 1843-as javaslata össze tudta volna foglalni és a megvalósulás felé vinni az utógondozást és a patronázt is, mint

ahogy erre *Finkey Ferenc* több írásban rá is mutatott. Az utógondozási javaslatok az 1867-es kiegyezés és konszolidáció idején éledtek újjá, és ekkor lépett előtérbe valójában az ún. *rabsegélyezés eszméje*.⁸ Budapesten 1773-ban alakult meg az első magyar rabsegélyező egyesület. A *Patronázs Egyesületek Országos Szövetségét* 1909-ben alapították. A múlt század vége felé a *fegyencóvás*, majd a *rabsegélyezés* fogalmak voltak használatosak. Ezt a század elején a patronázsmunka fogalomhasználata váltotta fel. A korabeli magyar szakirodalom még nem használta az utógondozás fogalmát, csak az 1940-es évektől vált gyakorivá. A hazai patronázs tevékenység törvénybe iktatásáról, állami feladatként történt megfogalmazásáról az 1878. évi V. tcz. 27. §-a rendelkezett először az ún. rabsegélyezés ügyének törvénybe iktatásával. Schäfer István 1949. évi írása szerint „a visszaesők... magas arányszámának leszorítása érdekében... elsősorban az utógondozás kiépítése látszik a legsürgetőbb feladatnak.” Az utógondozás szükségességét hangsúlyozva mutatott rá: „Végzetes következményekkel járó szánalmas tévedés az utógondozást akár felesleges jótékonykodásként felfogni, akár azt hinni, hogy a bíraskodással és a büntetés-végrehajtással — de utógondozás nélkül — az állam büntetőjogszemponú kötelességei kimerültek.”⁹

Az első kifejezetten utógondozásról szóló jogszabály az 55/1960. (XII. 22.) Korm. számú rendelet volt, amely a börtönből szabadult személyek munkába állításáról rendelkezett. Konkrét feladatokat fogalmazott meg a bv. intézetek számára is az elítéltek szabadulásának előkészítésével kapcsolatban. Hiányzott azonban a megfelelő együttműködés a tanácsi és a rendőri szervek között. Ezzel kapcsolatban a szabályozás legfőbb hibája az volt, hogy csak a szabaduló kérelmére tette kötelezővé a segítségnyújtást a munkába helyezéshez. Ennélfogva „sokszor épp azok az elítéltek nem kérték a segítséget, akiknek erre a legnagyobb szükségük lett volna.”¹⁰

A szabadságvesztésből szabadult személyek munkába állításáról szóló 12/1965. (VII. 11.) Korm. számú rendelet ismertette az utógondozás szervezetét és feladatait. Előírta a szabaduló elítéltek letelepedésének támogatását, továbbá, hogy a szabadult személy 8 napon belül köteles jelentkezni a tanácsnál. Hiányzott az utógondozás egységes irányítása is, tehát nem volt olyan szervezet, amely összehangolta volna az utógondozásban közreműködők munkáját. Az 1965. évi kormányrendelet végrehajtása tárgyában kiadott 9/1966. EüM számú utasítás módot nyújtott önkéntes vállalkozó pártfogó felügyelők kirendelésére, azonban a feladataik és jogköreik nem voltak pontosan meghatározva, így funkcióiknak nemigen tudtak eleget tenni.¹¹

Az 1966. évi 21. számú tvr. 34. § (1) bekezdésében előírta, hogy az elíteltet a társadalomba való beilleszkedése, a szabadulása utáni munkába állása érdekében kellő időben fel kell készíteni a szabadulásra. A 110/1967. IM. számú utasítás részleteiben szabályozta, hogy az utógondozás előkészítésénél melyek a büntetés-végrehajtási szervek feladatai. A korábbi, tehát az 1960. és 1965. évi kormányrendeletek alapvető jellemzőjeként ítélte Tavassy Tibor, hogy nem tűzték ki célul az egységes, komplex és mindenre kiterjedő utógondozási-pártfogási tevékenység létrehozását, hanem csak segítséget kívántak nyújtani a szabadultak társadalmi beilleszkedéséhez, elsősorban munkába állításukhoz.¹²

Az élet sürgetően vetette fel a szabadultak hatékonyabb támogatását, hiszen jó néhányuk valóban fel akarja számolni a múltat, meg akarja találni helyét a társada-

lomban. A szabadságvesztésből szabadultak utógondozásáról szóló 1975. évi 20. sz. tvr. egységes irányítás alatt működő utógondozási-pártfogási rendszert hozott létre.

Külföldön és itthon

A legtöbb országban a hivatásos pártfogói hálózat önálló szervezeti formaként létezik, adminisztratív irányításuk az igazságügyi tárcához tartozik. Sajnos nálunk még nem így van, ami a továbblépést lehetetlenné teszi. A korábbi társadalmi rendszer csatolta a bíróság szervezetéhez a pártfogókat, a bíróságot büntetés-végrehajtási, tehát nem igazságszolgáltatási, hanem államigazgatási feladattal ruházta fel. A Bv. tvr. 94. § (1) bekezdése kifejezetten is tartalmazza, hogy „a pártfogó felügyeletet a bíróság hajtja végre.” Ugyanilyen értelmű rendelkezést tartalmaz a 16/1989. (XII. 22.) IM rendelettel módosított 7/1979. (VI.29.) IM rendelet 1. §-a is. Tehát nemcsak elrendeli a bíróság, hanem végre is hajtja. Egy közbevetést engedjen meg e helyütt a tisztelt Olvasó: ezért azonban nem kapnak a bírák jutalmat, prémiumot, mint ahogy a szóbeszéd járta, a pénz fő- és mellékbüntetés végrehajtásáért jó pár évvel ezelőtt, amikor teljesítették azt az „iránymutatást”, hogy szabjanak ki magasabb összegű pénzbüntetéseket a bevétel érdekében. A bíróság függetlenségét sérti, ha alkotmányos igazságszolgáltató funkciója mellett más feladatokkal, így büntetés-végrehajtási, azaz államigazgatási feladattal ruházzák fel. Erre az Alkotmány nem jogosította fel a jogállamiság követelménye folytán. Tehát a pártfogók szervezeti hovatartozását nálunk is meg kell változtatni. Túlnyomórészt társadalmi pártfogók működését lehet tapasztalni a skandináv országokban, Ausztriában és Japánban. A pártfogás államilag szervezett ugyan, de privát szervezetek is léteznek. Spanyolországban és Porugáliában az intézmények kiépülőben vannak. Külföldön is tendencia, hogy az utógondozást lehetőleg korai időszakban kezdjék meg. Ezt Hollandiában krízissegítségként említik. Ennek bevezetése nem csupán a reszocializáló intézményekre volt hatással, hanem a rendőrséggel és az igazságügyi hatóságokkal való kapcsolatra is. Svájcban a folyamatos gondozás modelljét fejlesztették ki. Az angol-amerikai jogterületen jellemző a pártfogói segítség bekapcsolása már a nyomozati eljárás idején.

A büntetés-végrehajtás alatti „nevelés” folyamata lényegében az utógondozás szakaszában tovább folytatódik. E folyamat megszakadása elkerülhető, ha az utógondozó közreműködik az elítélt szabadulásának előkészítésében. A Bv. tvr. 113. §-a abban jelöli meg az utógondozás célját, hogy „a szabadságvesztésből szabadultnak segítséget nyújtson a társadalomba beilleszkedéshez, és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez.”

A rövid tartamú szabadságvesztést töltők esetében a nevelők általában nemigen foglalkoztak utógondozás előkészítésével. Közbevetőleg meg kell jegyezni, hogy erre nem is volt lehetőségük a legtöbb esetben a közeli szabadulási napra tekintettel, amit a hosszabb ideig előzetes letartóztatásban töltött idő is így alakított. Figyelmet érdemlő körülmény, hogy a vizsgált elítéltek közül visszaesettek 37%-a egy évnél rövidebb szabadságvesztést töltött. Olyan téves jogszabályértelmezéssel is lehetett találkozni,

hogy csak azokat kell a szabadulás utáni életre felkészíteni, akiknek elrendelték a pártfogó felügyeletét.

„Az alkoholista szabadulásáról — esetleges utógondozás céljából — tájékoztatni kell a szabaduló lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes idegbeteg gondozó intézet vezetőjét, és közölni kell, hogy a kényszergyógyítást végrehajtották-e vagy nem” — tartalmazza a Bv. Szakutasítás 92. § (3) bekezdése. Fontos kérdés ezeknek az elítélteknek az utógondozása is, hiszen betegségük alatt nekik még nehezebb a társadalomba való beilleszkedés. A Bv. Szakutasítás hivatkozott előírásával kapcsolatban megjegyzem, helyesebb lenne azt közölni, hogy mennyi ideig volt valaki gyógyító-nevelő csoportban, mint a kényszergyógyítás végrehajtását.

A visszaesés okai

Kiemelt figyelmet kell fordítani az utógondozás vizsgálata során is a hivatásos pártfogók tevékenységére. A hivatásos pártfogók igénybe vehetik munkájukhoz társadalmi pártfogók közreműködését is. A 16/1989 (XII. 22.) IM számú rendelettel módosított 7/1979. (VI. 29.) IM sz. rendelet 14. § (1) bekezdése szerint „a hivatásos pártfogó még az elítélt szabadulása előtt megbízást adhat a társadalmi pártfogó részére. A társadalmi pártfogó a büntetés-végrehajtási intézetben felkeresheti az elítéltet és tanácsokat adhat a társadalomba való beilleszkedéshez. A hivatásos pártfogóval együttműködve segítséget nyújt az elítélt munkába állásához, illetőleg letelepedéséhez. Szükség esetén segíti a családi kapcsolatok helyreállítását.”

Az elítéltek magatartását elemezve megállapítható, hogy egy részük még akkor sem igyekszik beilleszkedni a társadalomba, amikor ehhez megkapja a szükséges segítséget. A bv. intézetekben a visszaeső elítéltek köréből 98 elítélttől kapott információ szerint a visszaesési okok (egy-egy elítéltnél több ok is) a következők: rossz baráni vagy rokoni környezet (25%), nem dolgozott és pénzhez akart jutni (22,5%), rendszeres és mértéktelen italozás (17,5%), esetenkénti mértéktelen alkoholfogyasztás (15%), személyiségében rejlő akarategyengeség (17,5%), kevés kereset (15%), a pártfogótól nem kapott segítséget (12,5%), nem vették fel dolgozni sehová (10%), pillanamyi szükségletkielégítés (7,5%), családi életének felbomlása (6%), lakásából kitenék és mindenhol elutasították (5%), gyermektartásdíjat nem akar fizetni (5%), nem tudja elviselni, hogy ellentmondjanak neki (5%), csak benne van a hiba (5%), munkatársai a szabadulás után kiközösítették, munkahelyét otthagyni (2,5%), családi hánér hiánya (2,5%), cigánytelep hatása (2,5%) stb. Az okok mintegy 46%-át kifejezetten a szabadulás utáni környezetben vélték. Az alkoholt is említő 32,5%-nál is a szabadulás utáni környezet hatása szintén nem elhanyagolható körülmény. Ugyanakkor 80%-uk segítséget nem kért és nem kapott. 10% kért segítséget a beilleszkedéshez, de nem kapott, 10% nem kért, mégis kapott segítséget.

Adatlapok felhasználásával tájékoztam arról, hogy mennyiben és milyen szempontból játszik szerepet az utógondozás elmaradása, hiányossága a visszaesésben. A reprezentatív módszerrel kiválasztott 126 férfi és 24 nő szabadult elítéltre nézve a következőket lehetett megállapítani: Amíg a férfiak 30%-a visszaesett, a nők közül senki. A legnagyobb arányban (31%) a 18-30 év közötti férfiak közül kerültek ki a

visszaesők, az 50 év felettieket — kisebb számukra tekintettel — figyelmen kívül hagyva. Különösen feltűnő, hogy a visszaesők 69%-a a szabadulástól számított hat hónapon belül került „összeütközésbe a törvénnyel”. Tehát a társadalomba történő visszavezetés során az első hat hónapnak van meghatározó szerepe. A család pozitív hatásának fontosságát tükrözi, hogy a házasságban, élettársi kapcsolatban élők közül mindössze 15% esett vissza, míg a nőtlenek közül 33%, az elváltak közül pedig 26%. Figyelmet érdemlő, hogy a visszaesettek 37%-a egy évnél rövidebb szabadságvesztést töltött. Azok közül, akiknél a nevelő nem tartotta indokoltnak az utógondozást, 38% esett vissza a szabadulás után. Szinte valamennyi megyében javaslatként említették, hogy a nagyobb városokban létesítsenek olyan átmeneti szálláshelyeket, otthonokat, ahol a bv. intézetből szabadult vagy egyéb körülményeik miatt lakás, szállás nélkül maradt személyek elhelyezését ideiglenes jelleggel meg lehetne oldani. E javaslat a jogtudomány művelői részéről már 1985-ben felmerült.¹³

Legyen a szociálpolitika része!

A törvényjavaslat a Bv. tvr. hatályos szövegét kiegészíti többek között azzal, hogy az utógondozást a hivatásos pártfogó végzi, de a közreműködők között felsorolja a helyi önkormányzatokat, a munkáltatókat, a karitatív és öntevékeny szervezeteket. Az elítélt a gyógykezeléséhez és a gyógyító eljáráshoz is kérhetne majd segítséget. A javaslat nem a munkáltató szervek vezetőinek, hanem általánosabb megfogalmazással maguknak a munkáltatóknak az alapvető felelősségről szól a munkába állás elősegítése kapcsán. Létrejöttek a társadalmi viszonyok megváltozása folytán olyan szociális, karitatív és öntevékeny szervezetek, amelyek a szabadságvesztésből szabadult személyek támogatására szakosodtak.

Az elítéltek munkába állításának feltételei a jövőben várhatóan még nehezebbé válnak, amit számításba kell venni. Jelen helyzetben az utógondozást nem lehet vállalati feladatként kijelölni, e fontos kérdést szociálpolitikánk részévé kell tenni. A kutatási adatok egyértelműen alátámasztották, hogy szükséges az utógondozást kiterjeszteni. A differenciált utógondozással — fiatalok, ún. fiatal felnőttkorúak, nők, öregek, betegek — kapcsolatos sajátos feladatok, a nehézségek megoldása útjainak keresése külön témát ölel fel.

Dr. Vóko György

Jegyzetek

1. Bv. tvr.: A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló, az 1982. évi 22., az 1984. évi 21., az 1987. évi 9. számú törvényerejű rendelettel, valamint az 1989. I. VI. törvénnyel módosított 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet
2. Boros János-Vóko György: A pártfogó felügyelet alá helyezés előkészítésének kérdései a gyakorlati tapasztalatok tükrében. Magyar Jog XXXIII. évfolyam, 1986. évi 12. szám, 1045. oldal
3. Úgyészségi Közöny XXXI. évf. 1983. évi 6. szám, 19. számú állásfoglalás
4. Vabrik László: A javító- és büntetés-végrehajtási intézetekből elbocsátott fiatalok társadalmi beilleszkedésének tapasztalatai. Úgyészségi Értesítő XXV. évfolyam 1989. évi 2. szám 9. oldal
5. Vámbéry Ruzsem: Büntetőjog II. füzet Budapest, 1918. 127-128. oldal. Finkey Ferenc: Büntetestani problémák, Budapest, 1933. 277. oldal
6. V.ó.: Finkey Ferenc: Alkossunk törvényt az igazságügyi patronazs egyesületekről és a letartoztatott intézetekből kibocsátottak utógondozásáról Budapest, 1943. 8. oldal
7. Foltvos József: Vélemény a fogházjavítás ügyében. Pest, 1938. 48-49. oldal

8. V.ö.: Pál László: Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 155. oldal
9. Schäfer István: Utógondozás a visszaesés ellen. Jogtudományi Közlöny. 1949. évi 19. szám, 419-423. oldal
10. Gláser István: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1975. 291. oldal
11. Vermes Miklós: Az utógondozás szerepe a bűnismétlés megelőzésében. Az Összehasonlító Kriminológia Nemzetközi Központjának IV. Regionális Szemináriuma. IM Budapest, 1980. 217-218. oldal
12. Tavassy Tibor: A szabadságvesztésből szabaduló visszaeső bűnözők társadalmi beilleszkedése. Belügyi Szemle, 1973. évi 10. szám, 33-39. oldal
13. Nagy Ferenc: Az utógondozás—pártfogó felügyelet hazai fejlődéséről. Az IM Tudományos és Tájékoztatási Főosztály kiadványa 10. tanulmánykötet, 70. oldal

REFORM ELŐTT

A pártfogó felügyelet ma és holnap

Felmerül a kérdés: milyen lehetőségek, kilátások vannak, hogyan is néz ki valójában a pártfogó felügyelet jelenlegi helyzete? Ezt most vázlatosan egyetlen konkrét példán, a Fővárosi Bíróság hivatásos pártfogói csoportjának helyzetén próbálom érzékeltetni.

Amikor az alábbiakban a Fővárosi Bíróságon dolgozó 14 hivatásos pártfogó helyzetéről és munkájáról vázlatos képet kívánok adni, természetesen kerülni fogom az országos szintű általánosításokat, de miután az országban a legnagyobb létszámú pártfogói csoportról van szó, úgy vélem, hogy ebből a képből is levonhatók bizonyos következtetések.

Mindenekelőtt megállapítható, hogy az elmúlt években csökkent a pártfogó felügyelet alá helyezettek száma. Amíg az évtized elején és közepén az egy hivatásos pártfogóra jutó pártfogoltak száma a 100-at is jóval meghaladta, 1991-ben ez a szám 30—40-re csökkent. A munkajellegű büntetések alkalmazása minimálisra csökkent, a közérdekű munka pedig jórészt még át sem ment a gyakorlatba.

A nagyarányú csökkenéshez azonban minden bizonnyal hozzájárultak egyéb okok is. Gondolok itt például arra, hogy a rendőrhatalósági felügyelet megszüntetésével, a rendőri ellenőrzések lazulásával egyre kevesebben kérik pártfogó felügyelet alá helyezésüket, másrészt a büntetés-végrehajtási intézetek részéről is egyre kevesebb az ilyen irányú javaslat. Az ítélező bírák egy része pedig a pártfogó felügyelet eszköztelenségére hivatkozva tartotta ezt szükségtelennek, ilyen helyzetben ugyanis a pártfogó felügyeletet bürokratikusnak, felesleges zaklatásnak vélték.

Válságos helyzet

Közismert, hogy a pártfogó felügyelet célja a mai jogi szabályozásban kettős: egyrészt a bűnismétlés megakadályozása érdekében az elkövető ellenőrzése és irányítása, a magatartási szabályok megszegése esetére joghátrány kilátásba helyezése (ennyiben maga is joghátrány), másrészt pedig segítségnyújtás a társadalomba való beilleszkedéshez, a szükséges szociális feltételek megteremtéséhez.